

Piotr Kardela

ORCID: 0000-0001-8598-8860

(Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku, Akademia Policji w Szczytnie)

ŹRÓDŁA DO HISTORII POLICJI WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO I JEJ FUNKCJONARIUSZY W ZASOBE ARCHIWALNYM INSTYTUTU PAMIĘCI NARODOWEJ

Od momentu odzyskania przez Polskę niepodległości w 1918 r. sprawa Górnego Śląska ze względu na odmienną kulturę i rywalizację polsko-niemiecką związaną z jego podziałem traktowana była odrębnie. W wyniku tej skomplikowanej sytuacji Śląsk w czasie ostatecznego kształtowania się granic II Rzeczypospolitej uzyskał od polskich władz szeroką autonomię. Skutkiem tej decyzji – obok przyjętej przez Sejm Ustawodawczy RP ustawy konstytucyjnej zawierającej Statut Organiczny Województwa Śląskiego z 15 lipca 1920 r.¹ – było powołanie 17 czerwca 1922 r. przez wojewodę śląskiego Policji Województwa Śląskiego, mundurowej formacji niezależnej od ogólnopolskiej Policji Państwowej, dostosowanej do podziału administracyjnego województwa śląskiego oraz podporządkowanej wojewodzie i Sejmowi Śląskiemu².

¹ Ustawa konstytucyjna z dnia 15 lipca 1920 r. zawierająca Statut Organiczny Województwa Śląskiego (Dz.U. 1920, nr 73, poz. 497, s. 1298). W pkt 4 art. 4 tej ustawy przyjęto zapis, że „ustawodawstwo o organizacji sił policyjnych i żandarmerii” należy do wyłącznych prerogatyw Sejmu Śląskiego.

² Pewne uzależnienie PWŚl. od władz Policji Państwowej i jej Komendy Głównej mogło nastąpić po przewrocie majowym w 1926 r., gdy wojewodą śląskim został związany z lewicą piłsudczykowską dr Michał Grażyński, orędownik pełnej unifikacji. Ostatecznie do takiego zespolenia nie doszło, choć w okresie rządów sanacji PWŚl. zaczęła obowiązywać większość zarządzeń MSW i rozkazów komendanta głównego Policji Państwowej. Na temat historii PWŚl. zob. J. Mikitin, G. Grześkowiak, *Policja Autonomiczna Województwa Śląskiego 1922–1939*, Katowice 2014; J. Szermański, *Policja Województwa Śląskiego w latach 1922–1939*, Bielsko-Biała 1995; E. Długajczyk, *Agendy polityczno-śledcze Policji Województwa Śląskiego*, „Szkice Archiwalno-Histeryczne” 2010, nr 6, s. 35–58; B. Kayzer, *Policja województwa śląskiego 1922–1939 (zagadnienia organizacyjne)* [w:] *Województwo śląskie (1922–1939). Zarys monograficzny*, red. F. Serafin, Katowice 1996; G. Grześkowiak, *Dobro publiczne mieć zawsze przed oczyma... Rys historyczny Policji Województwa Śląskiego 1922–1939*, „Śląsk. Miesięcznik Społeczno-

Poruszając temat PWŚl., warto zauważyć, że pomimo istniejącej do końca II RP odrębności tej formacji jej funkcjonariusze po ataku Niemiec na Polskę 1 września 1939 r. z poświęceniem i determinacją zaangażowali się w walkę z hitlerowskim najeźdźcą. Z kolei po ewakuacji z terenu Śląska, już na Kresach Wschodnich, podobnie jak tysiące polskich żołnierzy i funkcjonariuszy z innych okręgów policyjnych, stali się oni ofiarami sowieckiej zbrodni katyńskiej³.

W niniejszym artykule omówiono dokumentację dotyczącą PWŚl., która znajduje się w zasobie archiwalnym IPN. Materiały te na pewno będą pomocne podczas badań prowadzonych na temat śląskiej policji, zwłaszcza w kontekście inwigilacji jej funkcjonariuszy przez komunistyczny aparat represji w Polsce po 1945 r.⁴ Należy tutaj poczynić zastrzeżenie, że tekst ma charakter jedynie rekonesansu przeprowadzonego w archiwum Instytutu.

Wśród jednostek archiwalnych zawierających materiały m.in. na temat Policji Województwa Śląskiego trzeba wymienić akta rozpracowania obiektowego krypt. „Targowica”, prowadzonego przez Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego w latach 1949–1955. Dotyczyło ono kontroli operacyjnej wszystkich osób, które przed II wojną światową były związane ze służbami specjalnymi II RP, przede wszystkim żołnierzy i agentury Oddziału II Sztabu Głównego Wojska Polskiego, ale także funkcjonariuszy Policji Państwowej i PWŚl. Paweł Skubisz ustalił, że w latach 1950–1953 w ramach tej sprawy funkcjonariuszom UB w całym kraju (nadzorowanym przez kierownictwo Departamentu I MBP – kontrwywiadowczego) udało się zidentyfikować około 7,5 tys. takich osób. Wśród nich znalazło się w przybliżeniu tysiąc funkcjonariuszy Policji Państwowej, Policji Województwa Śląskiego, żołnierzy Korpusu Ochrony Pogranicza i Straży Granicznej. Celem ww. rozpracowania było pozbawienie ich wpływu na losy Polski, m.in. poprzez odsunięcie od funkcji kierowniczych w administracji państwowej, gospodarce czy wojsku. Władza komunistyczna postrzegała ich bowiem jako osoby „o odmiennych lub zgoła niepewnych przekonaniach politycznych”, które mogłyby podejmować – chętniej niż inni – działalność przeciwko nowym rządóm. Dlatego po zidentyfikowaniu przez UB były one zatrzymywane i poddawane śledztwu – często brutalnemu, podczas którego przeważnie indagowano je o pracę lub służbę w instytucjach

–Kulturalny” 2019, nr 12, s. 28–31; A. Korol-Chudy, G. Grześkowiak, *Pamiętaj, że nosisz mundur. Policja Województwa Śląskiego w stulecie utworzenia. Katalog wystawy*, Katowice 2022; D. Gregorczyk, *Działania administracji rządowej i Policji Województwa Śląskiego w kontrwywiadowczej ochronie Śląska w dwudziestolecu międzywojennym (1922–1939)* [w:] *Kontrwywiad II RP (1914) 1918–1945 (1948)*, t. II, red. Z. Nawrocki, Warszawa 2014, s. 119–128; R. Litwiński, *Korpus Policji w II Rzeczypospolitej. Służba i życie prywatne*, Lublin 2010, s. 110–112; G. Grześkowiak, *Zarys historii Policji Województwa Śląskiego II Rzeczypospolitej 1922–1939* [w:] *Policja Województwa Śląskiego w fotografii 1922–1939*, Warszawa 2017, s. 9–10.

³ O losach funkcjonariuszy PWŚl. po wybuchu II wojny światowej zob. Z. Gołasz, K. Gwóźdź, *Zgładzona formacja. Policja Województwa Śląskiego 1922–1939*, Tarnowskie Góry 2017; S. Grabowski, P. Majer, *Ostaszków. Zbrodnia na polskich policjantach*, Szczepno 2000; *Losy policjantów polskich po 1 września 1939*, red. P. Majer, A. Misiuk, Szczepno 1994; M. Faldowski, *Zagłada polskich policjantów więzionych w obozie specjalnym NKWD w Ostaszkowie (wrzesień 1939 – maj 1940)*, Szczepno 2016; R. Litwiński, *Policja Województwa Śląskiego we wrześniu 1939 roku w świetle raportu inspektora Józefa Żółtarszka*, „Res Historica” 2011, nr 31, s. 267–279.

⁴ Do tej pory tylko Archiwum Państwowe w Katowicach zestawilo w odrębnej publikacji swoje dokumenty dotyczące PWŚl. Zob. *Inwentarz akt Policji Województwa Śląskiego [1911] 1922–1939*, oprac. E. Długajczyk, Katowice 2010.

wywiadu, kontrwywiadu czy organach bezpieczeństwa II RP. Jeżeli odpowiadały na pytania bez większych oporów, to uznawano je za lojalne i wówczas zwykle proponowano im tajną współpracę. Warto tu nadmienić, że czynności w sprawie krypt. „Targowica” nie były centralnie koordynowane, gdyż realizowały je wszystkie WUBP i PUBP w całym kraju. W zasobie archiwalnym IPN – o czym będzie jeszcze mowa – przechowywane są materiały z inwigilacji kilkuset osób, prowadzonych w ramach omawianego rozpracowania, w tym wiele (kilkadziesiąt) dotyczących byłych funkcjonariuszy PWŚl.⁵

W archiwum Instytutu znajdują się charakterystyki byłych funkcjonariuszy Policji Województwa Śląskiego⁶, opracowane w 1946 r. i przechowywane do 1990 r. w Wojewódzkim Urzędzie Spraw Wewnętrznych w Katowicach. Ponadto w IPN można odnaleźć „Przewodnik po zespołach akt okresu międzywojennego”, w którym zawarte są informacje o dokumentach Głównej Komendy PWŚl.⁷ Warto zapoznać się także z jednostką archiwalną wytworzoną przez funkcjonariuszy MBP, zatytułowaną „Konfidenti Policji Województwa Śląskiego zdyskwalifikowani, skompromitowani, nieprzyjęci na konfidentów”. Dla historyków szczególnie cenne są występujące w niej odpisy i fotokopie sporządzonych przez PWŚl. w 1935 r. wykazów imiennych i arkuszy zbiorczych agentury⁸. Wartościowa jest również teczka pt. „Służba Bezpieczeństwa Policji Województwa Śląskiego”. Jest to przygotowany w 1948 r. w MBP zarys historyczny zawierający schemat (wraz z jego objaśnieniami) organizacji wydziałów i obsady kadry kierowniczej PWŚl.⁹

Część akt IPN na temat omawianego zagadnienia dotyczy monitorowania przez funkcjonariuszy Policji Województwa Śląskiego sytuacji społeczno-politycznej na nadzorowanym przez siebie terenie. Z problematyką tą związane są odpisy akt Głównej Komendy PWŚl., protokoły przesłuchań czy policyjne notatki służbowe. Przykładem tego typu dokumentów może być analiza powstała w 1924 r. w Głównej Komendzie PWŚl. pt. „Życie polityczne na terenie woj[ewództwa] śląskiego”¹⁰. Spora część teczek dotyczy zwalczania przez funkcjonariuszy wpływów i organizacji komunistycznych na Górnym Śląsku i Śląsku Cieszyńskim, takich jak: Komunistyczna Partia Polski, Komunistyczny Związek Młodzieży Polskiej, Międzynarodowa Organizacja Pomocy Rewolucjonistom¹¹. Materiały obejmujące tę problematykę (aczkolwiek dotyczące również innych ugrupowań, w tym legalnie działających partii politycznych na terenie województwa śląskiego w okresie międzywojennym) mają m.in. postać wyciągów sporządzanych przez komunistycznych urzędników z akt przedwojennego Urzędu Województwa Śląskiego, które w 1953 r. zostały wysłane do MBP w Warszawie¹². W archiwum IPN znajdują się również datowane na 1949 r. informacje – uzyskane na podstawie przedwojennych dokumentów – przeznaczone dla rejonowych komend uzupełnień z województwa śląskiego, dotyczące m.in.

⁵ P. Skubisz, *Na tropie „dwójkarzy”*, „Niezależna Gazeta Polska”, 7 V 2009 (dodatek specjalny IPN pt. *Politycznie obcy*, s. I–IV).

⁶ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie (dalej AIPN), 014/19, Charakterystyki osób służących do 1939 r. w policji granatowej [Policji Państwowej, Policji Województwa Śląskiego].

⁷ AIPN, 0423/7214, Przewodnik po zespołach akt okresu międzywojennego.

⁸ AIPN, 1572/1596, Konfidenti Policji Województwa Śląskiego.

⁹ AIPN, 1572/2389, Służba Bezpieczeństwa Policji Województwa Śląskiego.

¹⁰ AIPN, 1633/845, Życie polityczne na terenie woj[ewództwa] śląskiego, 1924 r.

¹¹ AIPN, 1572/2358, KPP, KZMP, MOPR na terenie Górnego Śląska i Śląska Cieszyńskiego.

¹² AIPN, 1572/3543, Organizacje polityczne, społeczne i zawodowe.

byłych oficerów Policji Państwowej¹³. Występują też spisy oficerów, urzędników i niższych funkcjonariuszy PWŚl. z etatów MSW z 1929¹⁴ i 1931 r.¹⁵ Interesującymi archiwaliami na pewno są przekazane w latach 1981–1983 przez Centralne Archiwum MSW do Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych różne zestawienia materiałów, w tym wykaz dokumentów wyłączonych z zespołów komend Policji Województwa Śląskiego i pozostawionych w Wydziale IV Biura „C” MSW, gdzie można odnaleźć spis akt komend PWŚl.¹⁶

Innym rodzajem przechowywanych w IPN jednostek archiwalnych są publikacje z okresu PRL na temat Policji Województwa Śląskiego, jak choćby „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Oficerskiej im. gen. Franciszka Józwiaka-Witolda w Szczytnie”, w których zamieszczano opracowania dotyczące śląskich policjantów. Wymienić tutaj można choćby artykuł autorstwa Andrzeja Misiuka pt. *Przyczynę do dziejów policji województwa śląskiego w latach 1922–1926*¹⁷. Podobnie rzecz się ma z periodykiem „Problemy Kryminalistyki”, wydawanym przez Zakład Kryminalistyki Komendy Głównej Milicji Obywatelskiej, w którym m.in. znajduje się tekst opracowany przez Jerzego Koniecznego pt. *Z historii policji województwa śląskiego*¹⁸. W archiwum Delegatury IPN w Olsztynie znajduje się z kolei praca dyplomowa st. sierż. Dariusza Półtoraka pt. „Losy policjantów Policji Województwa Śląskiego po 1 września 1939”, obroniona w 2002 r. w Wyższej Szkole Policji w Szczytnie¹⁹.

W zasobie archiwalnym IPN można również odnaleźć kilka kalendarzyków śląskiej policji wydanych przed II wojną światową w Katowicach przez Związek Funkcjonariuszy PWŚl. „Samopomoc”²⁰.

Najwięcej materiałów w archiwum IPN dotyczących problematyki Policji Województwa Śląskiego odnosi się do jej byłych funkcjonariuszy. Po zakończeniu II wojny światowej – jak wcześniej wspomniano – byli oni objęci rozpracowaniem operacyjnym krypt. „Targowica” lub inwigilacją безпеکی realizowaną z wielu innych powodów. Należy jednak zauważyć, że najczęściej punktem wyjścia dla komunistycznego aparatu represji była po prostu służba w szeregach PWŚl. Można tu – naturalnie na przykładach, bo takich akt są dziesiątki – wyodrębnić kilka obszarów zainteresowania polskimi policjantami ze Śląska ze strony organów bezpieczeństwa.

¹³ AIPN, 1572/4293, Informacje dla RKU z woj[ewództwa] śląskiego (Katowice).

¹⁴ AIPN, 1633/767, Spis oficerów, urzędników i niższych funkcjonariuszy Policji Województwa Śląskiego, 1929 r.

¹⁵ AIPN, 1633/875, Spis oficerów, urzędników i niższych funkcjonariuszy Policji Województwa Śląskiego, 1931 r.

¹⁶ AIPN, 2427/1, Spisy materiałów archiwalnych przekazanych z Centralnego Archiwum MSW do NDAP, 1981–1983.

¹⁷ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Gdańsku (dalej AIPN Gd), 371/168, A. Misiuk, *Przyczynę do dziejów policji województwa śląskiego w latach 1922–1926*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Oficerskiej im. gen. Franciszka Józwiaka-Witolda w Szczytnie” 1988, nr 3.

¹⁸ AIPN Gd, 914/61, J. Konieczny, *Z historii policji województwa śląskiego*, „Problemy Kryminalistyki” 1984, nr 164.

¹⁹ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Delegatura w Olsztynie, 125/299, D. Półtorak, „Losy policjantów Policji Województwa Śląskiego po 1 września 1939”, Szczytno 2002, mps.

²⁰ Kalendarzyki pochodzą z lat: 1926, 1930–1933, 1936–1939. Zob. AIPN, 1633/940; AIPN, 1633/941; AIPN, 1633/942; AIPN, 1633/943; AIPN, 1633/944; AIPN, 1633/948; AIPN, 1633/949; AIPN, 1633/950; AIPN, 1633/951.

- 13 -

Podkomisarze Policji Wojew. Śląskiego w VIII stopniu służbowym.

Liczba stanowisk		W Policji Wojew. Śl.				Razem		Charakter służbowy	UWAGI	
Według etatu		31				31				
W tym stanowisk stażowych		31				31				
W tym stanowisk prowizorycznych		-				-				
Licz. porz. etatu	L.p. Stanow. stażowego	Nazwisko i imię	Data urodzenia	Czas służby w rozumieniu art. 14 ustawy o państw. służb. cyw. lat i dni	Data noszenia stan. w bezp. niżej st. st. st.	Data ostat. nominacji	Stanowisko i miejsce służbowe			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	1	STEFANŃSKI Franciszek	<u>10</u> <u>12</u> 1890	16	11	2	-	<u>19</u> <u>6</u> 1922	Zast. Kier. I. Komis. Pol. Wojew. Katowice	d
2	2	FLACZEK Paweł	<u>10</u> <u>11</u> 1896	16	7	11	-	<u>19</u> <u>6</u> 1922	Zast. Pow. Komendanta Pażczyzna	d
3	3	BARGIEL Romuald	<u>7</u> <u>2</u> 1896	14	11	26	-	<u>19</u> <u>6</u> 1922	Kier. Komis. Świątob. Łowice	d
4	4	LACHETA Jan	<u>1</u> <u>11</u> 1899	14	9	20	-	<u>19</u> <u>6</u> 1922	Kier. III. Komis. Komisarjatu Katowice	d
5	5	PAJĄK Józef	<u>9</u> <u>7</u> 1892	15	2	6	1922	<u>17</u> <u>9</u> 1924	Zastępca Naczelnika Wydziału I. Gł. Komendy	d
6	6	SZEWczyk Józef	<u>20</u> <u>6</u> 1889	15	9	6	1921	<u>20</u> <u>9</u> 1924	Zastępca Nacz. Wydz. Wojskowego	d
7	7	TWARDZIK Alojzy	<u>28</u> <u>10</u> 1880	16	10	28	1922	<u>19</u> <u>6</u> 1922	Kierownik Komisarjatu Janów	d
8	8	GUZIUR Ferdynand	<u>30</u> <u>5</u> 1890	9	2	-	1922	<u>1</u> <u>11</u> 1922	Kierownik Komisarjatu Zawodzie	d
9	9	BOROŃSKI Józef	<u>1</u> <u>4</u> 1890	16	7	3	1922	<u>19</u> <u>6</u> 1922	Kierownik Komisarjatu Łagiewniki	4
10	10	KOCIMA Franciszek	<u>20</u> <u>9</u> 1887	16	6	23	1922	<u>19</u> <u>6</u> 1922	Kier. Komis. Dworcowego Katowice	d

Fragment spisu oficerów, urzędników i niższych funkcjonariuszy Policji Województwa Śląskiego, 1931 r. AIPN, 1633/875

**Józef
Rogowski,
około 1947 r.
AIPN Ka,
02/1371, t. 2**

Z powodu samej pracy w Policji Województwa Śląskiego bezpieka kontrolowała operacyjnie np.: Józefa Rogowskiego – pełniącego służbę w Tarnowskich Górach²¹; Jerzego Eichlera – funkcjonariusza z Rudy Śląskiej i zawodowego żołnierza Wojska Polskiego w II RP²²; Józefa Magiera – służącego przed wojną w Skoczowie, Siemianowicach Śląskich i Rybniku²³ czy Józefa Wiśniowskiego – policjanta w Kostuchnie, Katowicach i Frysztacie²⁴.

W Instytucie są również materiały z kontroli operacyjnej pracowników cywilnych śląskiej policji. Wskazać tu można akta sprawy prowadzonej przez WUBP w Katowicach przeciwko Marii Podkowie, przedwojennej pracownicy biurowej Głównej Komendy PWŚl.²⁵ Taki sam charakter mają dokumenty rozpracowania Alojzego Szczęsnego, zatrudnionego przed wojną w PWŚl. w Katowicach i Pszczynie na etacie kierowcy. Po wybuchu II wojny światowej przedostał się on do Francji, gdzie przez rok służył w Armii Polskiej, a po powrocie do okupowanej ojczyzny angażował się w walkę z wrogiem. Jego działalność do 1945 r. była powodem zainteresowania się nim przez UB, który podejrzewał go o przynależność do konspiracyjnego Polskiego Związku Wolności²⁶.

Wiele jednostek archiwalnych dotyczy funkcjonariuszy Policji Województwa Śląskiego, którzy przed wybuchem II wojny światowej zajmowali się zwalczaniem osób zagrażających niepodległości Polski, w tym komunistów. Jednym z takich policjantów był naczelnik Urzędu Śledczego PWŚl. nadkomisarz Marian Chomrański²⁷. Archiwum IPN przechowuje m.in. akta prokuratorskie związane z pracą podległego mu urzędu i terenowych jednostek policji śledczej na Śląsku w kierunku „rozpracowania i likwidacji ognisk Komunistycznej Partii Polski”. Wydawał on polecenia i instrukcje „w zakresie nasyłania do ruchu robotniczego prowokatorów i konfidentów” oraz doprowadzał do likwidacji „ognisk tej partii” i aresztowań wśród komunistów. Objęły one m.in. posłów do Sejmu Śląskiego z ramienia KPP, których następnie – w grudniu 1923 r. – skazano na kary długoletniego więzienia w Katowicach. Wolność odzyskali dopiero wraz z wybuchem wojny w 1939 r. Chomrański wyrokiem Sądu Wojewódzkiego m.st. Warszawy z 9 sierpnia 1954 r. został uznany za winnego stawianych mu zarzutów²⁸. Zwalczania w latach 1930–1937 członków KPP, KZMP i MOPR w Będzinie dotyczą także akta dochodzenia

²¹ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Katowicach (dalej AIPN Ka), 02/1371, t. 1–2, Sprawa operacyjna dotycząca Józefa Rogowskiego, 1948–1965.

²² AIPN Ka, 02/1518, Sprawa operacyjna dotycząca Jerzego Eichlera, 1950–1953.

²³ AIPN Ka, 02/1535, t. 1, Sprawa operacyjna dotycząca Józefa Magiera, 1948–1955.

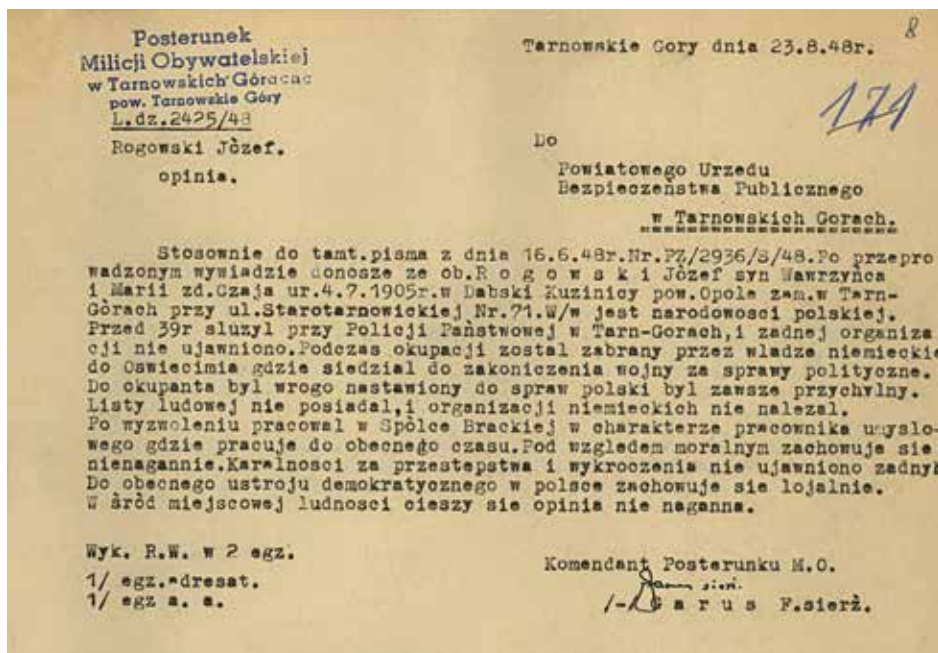
²⁴ AIPN Ka, 02/1562, Sprawa operacyjna dotycząca Józefa Wiśniowskiego, 1947–1955.

²⁵ AIPN Ka, 02/1260, Materiały dotyczące Marii Podkowskiej, 1950–1989.

²⁶ AIPN Ka, 04/2994, Sprawa operacyjna dotycząca Alojzego Szczęsnego, 1950–1955.

²⁷ Jego służba została obszernie opisana przez Piotra Kozłowskiego. Zob. P. Kozłowski, *Działalność antypolska ukraińskich nacjonalistów w świetle materiałów Policji Województwa Śląskiego w 1934 r.* [w:] *Wywiad i kontrwywiad II Rzeczypospolitej wobec groźby wybuchu wojny w 1939 r.*, red. D. Gregorczyk, Katowice – Warszawa 2020, s. 38, 42–43, 53, 204.

²⁸ AIPN, 507/400, Akta prokuratorskie w sprawie karnej dotyczącej Mariana Chomrańskiego, 1954–1955.

**Opinia komendanta Posterunku MO w Tarnowskich Górach sierż. F. Garusa
dotycząca Józefa Rogowskiego, 23 VIII 1948 r. AIPN Ka, 02/1371, t. 2**

prowadzonego przez Wydział Śledczy WUBP w Katowicach przeciwko Stanisławowi Nowakowi, oskarżonemu o „odpowiedzialność za klęskę wrześniową i faszyzację życia państwowego” (art. 5 pkt 2 Dekretu z dnia 22 stycznia 1946 r. o odpowiedzialności za klęskę wrześniową i faszyzację życia państwowego). W teczce tej sprawy znajdują się m.in. wykazy byłych funkcjonariuszy PWŚl.²⁹ Można tutaj wymienić również materiały śledztwa prowadzonego przez PUBP w Zawierciu i WUBP w Katowicach dotyczącego szykanowania w latach 1927–1939 działaczy komunistycznych przez funkcjonariusza PWŚl. w Czeladzi Adama Birkowskiego³⁰. Podobnej tematyki dotyczą te czki kontrolne dochodzenia wszczętego przeciwko policjantowi Wilhelmowi Dyce, który w 1934 r. na terenie Pawłowa miał brać udział w „rozbijaniu demonstracji zorganizowanej przez KPP”, a w latach 1924–1939 znęcać się nad działaczami KPP³¹. W IPN udało się też odnaleźć dokumentację śledztwa w sprawie służby Emila Gogolina w PWŚl. w Bielszowicach w latach 1929–1939 i pacyfikowania przez niego manifestacji KPP w okresie międzywojennym. W jednostkach tych znajdują się m.in. zdjęcia funkcjonariuszy śląskiej policji³². Nie można także pominąć akt śledztwa przeciwko Leonowi Krakowiakowi. Rozpoczęto je z powodu jego pracy w PWŚl. w Katowicach w latach 1924–1939 i brania udziału

²⁹ AIPN Ka, 03/572, Akta śledztwa w sprawie dręczenia członków KPP, KZMP i MOPR przeciwko Stanisławowi Nowakowi, 1948–1967.

³⁰ AIPN Ka, 03/1033, Akta śledztwa w sprawie szykanowania działaczy lewicowych i robotniczych w Czeladzi, 1952–1966.

³¹ AIPN Ka, 03/1467, Akta kontrolne śledztwa w sprawie służby w PWŚl., 1953–1967.

³² AIPN Ka, 03/1488, Akta kontrolne śledztwa w sprawie służby w PWŚl., 1951–1962.

w tłumieniu demonstracji KPP. Wśród wspomnianych materiałów znajdziemy m.in. odpisy dokumentów z dochodzenia prowadzonego w 1949 r. przez PUBP w Piotrkowie w sprawie służby Krakowiaka w Policji Polskiej (granatowej) w Gorzkowicach i jego uczestnictwa w lipcu 1942 r. w aresztowaniu pięciu Polaków w Wilkoszewicach, którzy następnie zostali przekazani Gestapo³³. Śledztwo było prowadzone również przeciwko policjantowi PWŚl. Janowi Babiochowi. Jego przebieg można odtworzyć dzięki aktom kontrolnym śledztwa znajdującym się w archiwum IPN. Podejrzewano go o dręczenie „członków KPP i innych organizacji lewicowych” na terenie Katowic, Murcek i Szopienic w latach 1922–1939 oraz branie udziału w pacyfikacji strajku chłopskiego w okolicach Rzeszowa w 1937 r.³⁴ Trzeba też zwrócić uwagę na teczkę sprawy operacyjnej prowadzonej od 1945 r. przez WUBP w Katowicach/Stalinogrodzie na Stanisława Ryczkowskiego. Oskarżono go o to, że w 1924 r. w Krakowie jako nadinspektor policji, a następnie naczelnik Śląskiego Urzędu Policji Politycznej oraz Wydziału Bezpieczeństwa prowadził śledztwo przeciwko działaczom ruchu ludowego, a w latach 1924–1939 w województwie śląskim likwidował organizacje lewicowe i komunistyczne³⁵.

Przedwojenni funkcjonariusze Policji Państwowej – jak również Policji Województwa Śląskiego – podczas okupacji angażowali się w działania Polskiego Państwa Podziemnego. Z kolei ci, którym po wrześniu 1939 r. udało się przedostać na Zachód, niejednokrotnie podejmowali tam służbę w odtworzonych formacjach polskich sił zbrojnych. Komunistyczna bezpieka bardzo interesowała się takimi osobami, na co także są przykłady w materiałach IPN. Wymienić tu należy choćby akta sprawy operacyjnej prowadzonej przez PUBP w Rybniku na byłego funkcjonariusza PWŚl. w tym mieście – Jana Kazimierza Bezega. W czasie wojny był on żołnierzem Armii Krajowej w Dębicy, a po jej zakończeniu przewodniczącym Powiatowej Rady Narodowej w Rybniku³⁶. Franciszek Kwiśko, policjant PWŚl. w latach 1922–1939 w Lipinach, był z kolei inwigilowany przez MUBP/PUBP w Rudzie Śląskiej, który podejrzewał go o służbę w szeregach Narodowych Sił Zbrojnych³⁷. W archiwum IPN są też materiały zbierane od 1945 r. przez PUBP w Lublińcu na Teofila Jekiela, dawnego funkcjonariusza Policji Państwowej w Tarnobrzegu, a potem PWŚl. w Katowicach, który w czasie II wojny światowej był żołnierzem AK Obwód Lubliniec³⁸. Przykładowe materiały w tej grupie zgromadzono również w tece sprawy operacyjnego sprawdzenia prowadzonej od 1949 r. przez PUBP w Pszczynie przeciwko Wincentemu Kaszy, w latach 1932–1933 funkcjonariuszowi PWŚl., a w czasie II wojny światowej członkowi oddziału AK operującego w okolicach Krakowa³⁹, czy też w aktach rozpracowania Stanisława Oskara Dyląga, byłego oficera WP i PWŚl. w Katowicach, a po 1939 r. żołnierza ZWZ-AK w Sosnowcu⁴⁰. Wiele różnych materiałów przechowywanych w IPN odnosi się do służby byłych policjantów omawianej formacji w Polskich Siłach Zbrojnych na Zachodzie. Warto tu przywołać np. gromadzone od 1952 r. przez PUBP w Gliwicach

³³ AIPN Ka, 03/1489, Akta kontrolne śledztwa w sprawie służby w PWŚl., 1953–1962.

³⁴ AIPN Ka, 03/1510, Akta kontrolne śledztwa w sprawie służby w PWŚl., 1949–1962.

³⁵ AIPN Ka, 08/2106, Sprawa operacyjna dotycząca Stanisława Ryczkowskiego, 1945–1962.

³⁶ AIPN Ka, 02/1527, Sprawa operacyjna dotycząca Jana Kazimierza Bezega, 1948–1955.

³⁷ AIPN Ka, 04/242, Sprawa operacyjna dotycząca Franciszka Kwiśki, 1948–1959.

³⁸ AIPN Ka, 04/601, Materiały dotyczące Teofila Jekiela, 1945–1960.

³⁹ AIPN Ka, 04/3849, Sprawa operacyjnego sprawdzenia dotycząca Wincentego Kaszy, 1949–1955.

⁴⁰ AIPN Ka, 04/864, Sprawa operacyjna dotycząca Stanisława Oskara Dyląga, 1949–1959.

dokumenty na temat Zygmunta Ziętarskiego, służącego w latach 1934–1939 w PWŚl. w Katowicach i Siemianowicach, a w czasie wojny żołnierza Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich i 2. Korpusu Polskiego gen. Władysława Andersa⁴¹, akta sprawy operacyjnej przeciwko Stanisławowi Kujawińskiemu, w latach 1924–1931 funkcjonariuszowi PWŚl. w Katowicach, a po 1939 r. żołnierzowi PSZ na Zachodzie⁴², czy materiały z inwigilacji Antoniego Śladka⁴³ i Wiktora Klety⁴⁴.

**Stanisław Oskar
Dyląg, b.d.
AIPN Ka, 04/864**

W Instytucie można natknąć się na teczki tych funkcjonariuszy Policji Województwa Śląskiego, których UB planował lub próbował pozyskać na swoich tajnych współpracowników. Jest to m.in. dokumentacja zbierana przez PUBP w Świętochłowicach na Ignacego Olenderka – policjanta służącego w Rudzie Śląskiej⁴⁵, czy też dotycząca Ewalda Kamali – funkcjonariusza PWŚl. z Katowic, podejrzanego o służbę w czasie wojny w policji niemieckiej⁴⁶, a także materiały sprawy operacyjnej gromadzone przez funkcjonariuszy MUBP w Świętochłowicach przeciwko Ludwikowi Piotrowskiemu – byłemu policjantowi z Łagiewnik (obecnie dzielnica Bytomia)⁴⁷.

Część funkcjonariuszy śląskiej policji podczas II wojny światowej uwikłała się we współpracę z niemieckim okupantem. Akta podejrzanych o to osób również znajdują się w zasobie archiwalnym IPN. Należy tu podkreślić słowo „podejrzanych”, gdyż każdy taki przypadek musi być poddany gruntownej analizie, aby nie rzucić nieuprawnionych podejrzeń na osoby, które choć w ocenie bezpieczeństwa czy komunistycznych sądów splamiły się ową współpracą, lecz w rzeczywistości mogły jej w ogóle nie podjąć. Wrażliwa materia tego zagadnienia nie pozwala na podanie przykładów dokumentów odnoszących się do konkretnych osób. W przypisie zamieszczono zatem jedynie przykładowe sygnatury takich jednostek, przy ogólnym stwierdzeniu, że wśród różnych zarzutów wymieniano m.in.: służbę w Schutzpolizei (Schupo), współpracę z Gestapo czy Abwehrrą, przynależność do Oddziałów Szturmowych NSDAP (SA) czy chociażby występowanie w roli tłumacza w urzędzie okupacyjnym⁴⁸. Zdaniem komunistów już sama służba funkcjonariuszy II RP w Policji Polskiej Generalnego Gubernatorstwa (policji granatowej) była zdradą ojczyzny. Takie postrzeganie ww. sytuacji było oczywiście znacznym uproszczeniem, zważywszy na fakt, że niektórzy z nich współpracowali z podziemnymi organizacjami niepodległościowymi. O tym nie musiało jednak wiedzieć ani społeczeństwo polskie podczas okupacji, ani też powojenni komuniści.

Duża część akt dotyczących przedwojennych policjantów ze Śląska powstała w związku z ich krytycznym stosunkiem do rzeczywistości w Polsce po 1945 r.

⁴¹ AIPN Ka, 230/309, Materiały dotyczące Zygmunta Ziętarskiego, 1952–1959.

⁴² AIPN Ka, 04/3078, Sprawa operacyjna dotycząca Stanisława Kujawińskiego, 1951–1959.

⁴³ AIPN Ka, 04/2937, Sprawa operacyjna dotycząca Antoniego Śladka, 1951–1959.

⁴⁴ AIPN Ka, 04/4260, Sprawa operacyjna dotycząca Wiktora Klety, 1950 r.

⁴⁵ AIPN Ka, 02/1522, Materiały dotyczące Ignacego Olenderka, 1950–1954.

⁴⁶ AIPN Ka, 02/2189, Materiały dotyczące Ewalda Kamali, 1945–1967.

⁴⁷ AIPN Ka, 230/1991, Sprawa operacyjna dotycząca Ludwika Piotrowskiego, 1952–1959.

⁴⁸ Zob. m.in. AIPN Ka, 02/1555; AIPN Ka, 04/355; AIPN Ka, 04/395; AIPN Ka, 04/675; AIPN Ka, 04/994; AIPN Ka, 04/1177; AIPN Ka, 04/5211; AIPN Ka, 08/1491.

Na przykład PUBP w Tarnowskich Górach od 1950 r. inwigilował Józefa Korfanteo, byłego funkcjonariusza PWŚl. w Piekarach Śląskich i Świętochłowicach, którego podejrzewano o prowadzenie w czasie okupacji działalności niepodległościowej. Jednocześnie ustalono, że po wojnie rozpowszechniał on w Świętochłowicach propagandę skierowaną przeciwko Polsce Ludowej⁴⁹. Z powodu wrogiego ustosunkowania się Franciszka Heroka do ustroju i rządów komunistycznych MUBP w Chorzowie w 1948 r. rozpoczął rozpracowanie operacyjne prowadzone na tego byłego funkcjonariusza PWŚl. ze Świętochłowic. W teczce Heroka znajdują się m.in. materiały z jego opracowania jako kandydata na informatora UB⁵⁰. Podobny wydźwięk mają dokumenty gromadzone od 1953 r. przez PUBP w Pszczynie na temat Władysława Trzonka, dawnego policjanta śląskiego z tego miasta, podejrzanego o szerzenie wrogich dla władzy komunistycznej pogłosek⁵¹, czy też akta sprawy prowadzonej od 1949 r. przez PUBP w Katowicach i Komendę Powiatową MO w Rybniku dotyczące Rudolfa Barona – byłego policjanta z Siemianowic Śląskich, negatywnie ustosunkowanego do komunizmu w Polsce, a potem, w 1971 r., podejrzewanego o rozpowszechnianie w Rybniku propagandy rewizjonistycznej⁵². Warto jeszcze kilka słów napisać o materiałach zbieranych w latach 1949–1959 przez MUBP w Rudzie Śląskiej na temat Pawła Idzika, służącego przed wojną w śląskiej policji na terenie Orzegowa (obecnie dzielnica Rudy Śląskiej), któremu pamiętano zaangażowanie w latach 1946–1947 w działalność PSL Stanisława Mikołajczyka w Lisowie w powiecie lublinieckim⁵³.

W Instytucie można także odnaleźć teczki osób, które przed II wojną światową nie były funkcjonariuszami śląskiej policji, lecz z nią współpracowały. Są to np. akta kontrolne śledztwa w sprawie wydania przez Franciszka Szumilasa w 1931 r. członków KZMP w ręce funkcjonariuszy PWŚl. w Janowie (obecnie dzielnica Katowic). Mężczyznę oskarżono o „odpowiedzialność za klęskę wrześnieową i faszyzację życia państwowego” w II RP⁵⁴. Podobne zarzuty usłyszeli Stanisław Ucher i Jan Berezowski, którym przypisano współpracę z PWŚl. przed 1939 r. i doprowadzenie do aresztowania kilku działaczy KPP w Świętochłowicach⁵⁵. W archiwum IPN znajdują się również materiały kontrolne śledztwa dotyczące współpracy Pawła Markiela ze śląską policją w latach 1934–1935, który miał się przyczynić do aresztowania członków KZMP w Łaziskach Średnich⁵⁶. Podobna dokumentacja istnieje w odniesieniu do Jakuba Dorna. W latach 1933–1937 rzekomo pomagał on PWŚl. w aresztowaniach członków KPP w Chorzowie⁵⁷. Z kolei Brunon Wielik/Bielik był podejrzany o to, że w 1932 r. doniósł policji na działającego w Bielszowicach (obecnie dzielnica Rudy Śląskiej) aktywistę KPP Konrada Zdechlika. W teczce tej sprawy mamy m.in. odpis aktu oskarżenia przeciwko Zdechlikowi i innym działaczom komunistycznym z 13 marca 1933 r.⁵⁸ Interesująca jest również dokumen-

⁴⁹ AIPN Ka, 04/275, Sprawa operacyjna dotycząca Józefa Korfanteo.

⁵⁰ AIPN Ka, 04/526, Sprawa operacyjna dotycząca Franciszka Heroka, 1948–1959.

⁵¹ AIPN Ka, 230/973, Materiały dotyczące Władysława Trzonka, 1953–1959.

⁵² AIPN Ka, 04/1281, Sprawa operacyjna dotycząca Rudolfa Barona, 1949–1971.

⁵³ AIPN Ka, 230/5329, Materiały dotyczące Pawła Idzika, 1949–1959.

⁵⁴ AIPN Ka, 03/1308, Akta kontrolne śledztwa w sprawie Franciszka Szumilasa, 1951–1973.

⁵⁵ AIPN Ka, 03/1342, t. 1–2, Akta kontrolne śledztwa w sprawie współpracy z PWŚl., 1949–1974; AIPN Ka, 03/1343, t. 1, Akta kontrolne śledztwa w sprawie współpracy z PWŚl., 1953–1973.

⁵⁶ AIPN Ka, 03/1496, Akta kontrolne śledztwa w sprawie współpracy z PWŚl., 1950–1962.

⁵⁷ AIPN Ka, 03/1497, Akta kontrolne śledztwa w sprawie współpracy z PWŚl., 1951–1962.

⁵⁸ AIPN Ka, 04/2252, Materiały dotyczące Brunona Wielika/Bielika, 1950–1967.

tacja rozpracowania operacyjnego UB dotycząca Jana Siedlaczka, posądzanego o to, że w latach 1931–1934 jako członek KZMP w Szopienicach i Giszowcu (obecnie dzielnica Katowic) potajemnie współpracował z PWŚl.⁵⁹

Archiwum IPN przechowuje ponadto teczki personalne tych funkcjonariuszy Policji Województwa Śląskiego, którzy po II wojnie światowej podjęli służbę w Milicji Obywatelskiej. Najczęściej jednak – jak słusznie zauważył Marcin Kania⁶⁰ – z powodów politycznych nie pracowali oni w powojennej formacji zbyt długo. Wśród charakterystycznych tutaj jednostek archiwalnych można wymienić akta sprawy operacyjnego sprawdzenia prowadzonej w latach 1947–1953 przez PUBP w Pszczynie na Antoniego Kocurka – byłego funkcjonariusza PWŚl. w Bieruniu, podczas wojny żołnierza Armii Krajowej, a od 1945 r. komendanta bieruńskiej MO. W 1947 r. przyznał się on przed PUBP w Pszczynie do przynależności podczas okupacji do AK⁶¹. Stefan Gnielko był w 1918 r. członkiem Polskiej Organizacji Wojskowej, powstańcem śląskim, dawnym policjantem z Katowic, a w czasie wojny należał do działającej na Górnym Śląsku konspiracyjnej organizacji Polski Związek Wolności. Nie przeszkadzało mu to w 1945 r. wstąpić w szeregi milicji w Chorzowie. Przeszłość mężczyzny była jednak przyczyną gromadzenia w 1954 r. przez MUBP w Chorzowie materiałów na jego temat⁶². Ostatnim przykładem niech będzie dokumentacja dotycząca dawnego funkcjonariusza PWŚl. Antoniego Kruszyńskiego, który od zakończenia wojny do 1947 r. był milicjantem w Radzionkowie. Bezpieka w Tarnowskich Górach dodatkowo podejrzewała go o podpisanie volkslisty⁶³.

Wspomnieć jeszcze wypada o zbiorach kopii dokumentów z lat 1930–1969 na temat stosunków polsko-ukraińskich, pozyskanych przez IPN z Wydzielonego Archiwum Państwowego Służby Bezpieczeństwa Ukrainy w Kijowie. Wśród nich znajduje się m.in. spis funkcjonariuszy ze Śląska przebywających w niewoli sowieckiej w 1940 r.⁶⁴ oraz kilkanaście jednostek archiwalnych dotyczących polskich policjantów ze Śląska wziętych po 17 września 1939 r. do niewoli przez Sowieców. Są to zwykle akta rozpraw toczących się przed sądami komunistycznej Polski o uznanie tego czy innego funkcjonariusza PWŚl. za zmarłego⁶⁵. Jednym z nich był zamordowany w 1940 r. w Kalininie (obecnie Twer) i pogrzebany w Miednoje policjant Stefan Dropała. Sprawa o uznanie go za zmarłego toczyła się przed Sądem Grodzkim w Rybniku od 1948 do 1949 r.⁶⁶ Podobnie Antoni Wieczorek, przedwojenny komendant posterunku PWŚl. w Nivce, został zamordowany w Kalininie i pogrzebany w Miednoje. W 1957 r. Sąd Powiatowy w Sosnowcu uznał go za zmarłego⁶⁷. Taki sam los spotkał służącego przed wojną w Gorzycach funkcjonariusza Jana Rogóra. Sprawa o uznanie go za zmarłego toczyła się w latach 1947–1948 przed Sądem Grodzkim w Wodzisławiu Śląskim⁶⁸. Analogiczne

⁵⁹ AIPN Ka, 04/4720, t. 1–2, Sprawa operacyjna dotycząca Jana Siedlaczka, 1951–1953.

⁶⁰ Zob. M. Kania, *Losy funkcjonariuszy policji II Rzeczypospolitej Polskiej w Polsce Ludowej*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2012, nr 1, s. 421–451.

⁶¹ AIPN Ka, 04/4149, Sprawa operacyjnego sprawdzenia dotycząca Antoniego Kocurka, 1947–1953.

⁶² AIPN Ka, 230/1098, Materiały dotyczące Stefana Gnielki, 1954 r.

⁶³ AIPN Ka, 230/1291, Materiały dotyczące Antoniego Kruszyńskiego, 1948–1954.

⁶⁴ AIPN, 2335/39, Zbiór kopii dokumentów dotyczących stosunków polsko-ukraińskich, 1940 r.

⁶⁵ W rzeczywistości zostali oni zamordowani (najczęściej) przez organy represji sowieckiego państwa.

⁶⁶ AIPN Ka, 868/1619, Akta w sprawie o uznanie za zmarłego Stefana Dropały, 1948–1949.

⁶⁷ AIPN Ka, 869/39, Akta w sprawie Antoniego Wieczorka, 1956–1957.

⁶⁸ AIPN Ka, 880/351, Akta w sprawie Jana Rogóra, 1947–1948.

rozwiązania prawne stosowano w sprawach innych zamordowanych przez Sowietów w Kalininie funkcjonariuszy PWŚl., np. Józefa Tomana⁶⁹.

Na koniec należy odnotować dokumentację spraw o uznanie za zmarłych, odnoszącą się do funkcjonariuszy policji śląskiej, którzy padli ofiarą niemieckiego okupanta czy ukraińskiego nacjonalizmu. Warto tutaj przywołać materiały dotyczące przedwojennego policjanta ze Śląska Teodora Menzyka, który został aresztowany przez Niemców 25 września 1939 r. i zmarł w obozie koncentracyjnym Mauthausen 2 sierpnia 1940 r.⁷⁰, a także akta policjanta Piotra Jędreckiego z Rybnika, zamordowanego przez Ukraińców w październiku 1939 r.⁷¹

Jednostki archiwalne IPN związane z historią przedwojennej PWŚl. niewątpliwie stanowią cenne źródło historyczne. Wykorzystywane przez historyków znacznie wzbogacają naszą wiedzę o tej unikatowej i zasłużonej dla II RP formacji policyjnej. Dokumentacja ta pozwala prześledzić losy konkretnych funkcjonariuszy PWŚl. w czasie przedwojennej służby, II wojny światowej, w trakcie której wielu policjantów było ofiarami zbrodni katyńskiej lub musiało służyć w okupacyjnej Policji Polskiej, a przede wszystkim po 1945 r., kiedy większość z nich spotkały komunistyczne represje.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Delegatura w Olsztynie
125/299.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Gdańsku
371/168; 914/61.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Katowicach
02/1260; 02/1371, t. 1–2; 02/1518; 02/1522; 02/1527; 02/1535, t. 1; 02/1555; 02/1562; 02/2189; 03/572; 03/1033; 03/1308; 03/1342, t. 1–2; 03/1343, t. 1; 03/1467; 03/1488; 03/1489; 03/1496; 03/1497; 03/1510; 04/242; 04/275; 04/355; 04/395; 04/526; 04/601; 04/675; 04/864; 04/994; 04/1177; 04/1281; 04/2252; 04/2937; 04/2994; 04/3078; 04/3849; 04/4149; 04/4260; 04/4720, t. 1–2; 04/5211; 08/1491; 08/2106; 230/309; 230/973; 230/1098; 230/1291; 230/1991; 230/5329; 839/95; 868/1619; 868/2071; 869/39; 879/463; 880/351.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie
014/19; 0423/7214; 507/400; 1572/1596; 1572/2358; 1572/2389; 1572/3543; 1572/4293; 1633/767; 1633/845; 1633/875; 1633/940; 1633/941; 1633/942; 1633/943; 1633/944; 1633/948; 1633/949; 1633/950; 1633/951; 2335/39; 2427/1.

Źródła publikowane

Inwentarz akt Policji Województwa Śląskiego [1911] 1922–1939, oprac. E. Długajczyk, Katowice 2010.

Akty prawne

Ustawa konstytucyjna z dnia 15 lipca 1920 r. zawierająca Statut Organiczny Województwa Śląskiego (Dz.U. 1920, nr 73, poz. 497, s. 1298).

⁶⁹ AIPN Ka, 839/95, Akta w sprawie Józefa Tomana, 1952–1953.

⁷⁰ AIPN Ka, 868/2071, Akta w sprawie Teodora Menzyka, 1949 r.

⁷¹ AIPN Ka, 879/463, Akta w sprawie Piotra Jędreckiego, 1958 r.

Opracowania

- Długajczyk E., *Agendy polityczno-śledcze Policji Województwa Śląskiego*, „Szkice Archiwalno-Historyczne” 2010, nr 6.
- Fałdowski M., *Zagłada polskich policjantów więzionych w obozie specjalnym NKWD w Ostaszkowie (wrzesień 1939 – maj 1940)*, Szczytno 2016.
- Gołasz Z., Gwóźdź K., *Zgłodzona formacja. Policja Województwa Śląskiego 1922–1939*, Tarnowskie Góry 2017.
- Grabowski S., Majer P., *Ostaszków. Zbrodnia na polskich policjantach*, Szczytno 2000.
- Gregorczyk D., *Działania administracji rządowej i Policji Województwa Śląskiego w kontrwywiadowczej ochronie Śląska w dwudziestoleciu międzywojennym (1922–1939)* [w:] *Kontrwywiad II RP (1914) 1918–1945* (1948), t. II, red. Z. Nawrocki, Warszawa 2014.
- Grześkowiak G., *Dobro publiczne mieć zawsze przed oczyma...* Rys historyczny Policji Województwa Śląskiego 1922–1939, „Śląsk. Miesięcznik Społeczno-Kulturalny” 2019, nr 12.
- Grześkowiak G., *Zarys historii Policji Województwa Śląskiego II Rzeczypospolitej Polskiej 1922–1939* [w:] *Policja Województwa Śląskiego w fotografii 1922–1939*, Warszawa 2017.
- Kania M., *Losy funkcjonariuszy policji II Rzeczypospolitej Polskiej w Polsce Ludowej*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2012, nr 1.
- Kayzer B., *Policja województwa śląskiego 1922–1939 (zagadnienia organizacyjne)* [w:] *Województwo śląskie (1922–1939). Zarys monograficzny*, red. F. Serafin, Katowice 1996.
- Korol-Chudy A., Grześkowiak G., *Pamiętaj, że nosisz mundur. Policja Województwa Śląskiego w stulecie utworzenia. Katalog wystawy*, Katowice 2022.
- Kozłowski P., *Działalność antypolska ukraińskich nacjonalistów w świetle materiałów Policji Województwa Śląskiego w 1934 r.* [w:] *Wywiad i kontrwywiad II Rzeczypospolitej wobec groźby wybuchu wojny w 1939 r.*, red. D. Gregorczyk, Katowice – Warszawa 2020.
- Litwiński R., *Korpus Policji w II Rzeczypospolitej. Służba i życie prywatne*, Lublin 2010.
- Litwiński R., *Policja Województwa Śląskiego we wrześniu 1939 roku w świetle raportu inspektora Józefa Żółtaszka*, „Res Historica” 2011, nr 31.
- Losy policjantów polskich po 1 września 1939*, red. P. Majer, A. Misiuk, Szczytno 1994.
- Mikitin J., Grześkowiak G., *Policja Autonomiczna Województwa Śląskiego 1922–1939*, Katowice 2014.
- Skubisz P., *Na tropie „dwójkarzy”*, „Niezależna Gazeta Polska”, 7 V 2009 (dodatek specjalny IPN pt. *Politycznie obcy*).
- Szermański J., *Policja Województwa Śląskiego w latach 1922–1939*, Bielsko-Biała 1995.

STRESZCZENIE

Policja Województwa Śląskiego była formacją mundurową służby bezpieczeństwa istniejącą w II Rzeczypospolitej Polskiej na terenie Śląska. Podlegała wojewodzie śląskiemu, a nie Komendzie Głównej Policji Państwowej w Warszawie.

Artykuł ma charakter rekonesansu archiwalnego. Na konkretnych przykładach autor przedstawia materiały z zasobu archiwalnego IPN pomocne dla każdego historyka badającego dzieje tytułowej formacji. Omawiana dokumentacja pozwala też na prześledzenie losów konkretnych funkcjonariuszy PWŚl. w czasie przedwojennej służby, w trakcie II wojny światowej, kiedy wielu policjantów było ofiarami zbrodni katyńskiej lub musiało służyć w okupacyjnej Policji Polskiej, jak również po 1945 r., w którym to okresie większość byłych funkcjonariuszy PWŚl. spotkały komunistyczne represje.

Słowa kluczowe: Policja Województwa Śląskiego, PWŚl., Śląsk, II Rzeczypospolita Polska, Policja Polska, komunistyczne represje, zasób archiwalny IPN.

ABSTRACT

The Silesian Voivodeship Police (*Policja Województwa Śląskiego*, PWŚl.) was a uniformed formation of the security services existing in the Śląsk region of the Second Polish Republic. It reported to the Silesian Voivodeship rather than the State Police Headquarters in Warsaw.

The article has the character of an archival reconnaissance. Using specific examples from the IPN archival repository, it presents materials that are helpful to any historian researching the history of the above-mentioned unit. The documentation presented also makes it possible to trace the fate of particular officers of the unit during their pre-war service or during World War II, when many policemen were victims of the Katyn massacre or had to serve in the Polish Police [colloquially known as the “Blue Police”] under the occupying Germans, as well as after 1945, when most of the former officers of the Voivodeship Police faced communist repression.

Keywords: Silesian Voivodeship Police, PWŚl., Silesia (*Śląsk*), II Polish Republic, Polish Police, communist repressions, IPN archival repository.